

MÚZEJNÉ ROVINY

VYDALO BANÍCKE MÚZEUM V ROŽŇAVE V NOVEMBRI 2007

Z vernisáže výstav na Bratislavskom hrade

Gemerské baníctvo na Bratislavskom hrade

Banícke múzeum v Rožňave v spolupráci so Slovenským národným múzeom - Historickým múzeom pripravilo v jarných mesiacoch tohto roku prezentáciu gemerského baníctva v Bratislave.

Vernisáž dvojvýstavy Spomienka gemerského baníctva a Rožňavská Metercia sa uskutočnila 4. apríla 2007 v Hudobnej sieni Bratislavského hradu. Výstava bola otvorená príhovorom riaditeľa Historického múzea Mgr. Pánisom, pozdravné príhovory predniesli primátor mesta Rožňavy MUDr. V. Laciak, vedúca odboru kultúry úradu Košického samosprávne-

ho kraja Mgr. J. Kováčová a pracovník Ministerstva hospodárstva SR JUDr. D. Vilim.

Banícke piesne nesúce sa Hudobnou sieňou v podaní členov Malokarpatského baníckeho spolku a Gemerského baníckeho spolku Bratislava príjemne dotvárali slávnostnú atmosféru tohto podujatia. Poďakovanie zároveň patrí pracovníkom Baníckeho múzea, ktorí alegorickou formou v podobe živého orloja dokázali prítomným priblížiť bohaté dejiny rožňavského baníctva. Prezentácia bola zameraná na obsahlu problematiku vývoja baníctva a hutníctva v Gemerí, teda v záujmovej oblasti Baníckeho múzea v Rožňave. Snahou bolo charakterizovať odvetvie ľudskej činnosti s pracovnými operáciami s súvisiacimi spoločenskými javmi. Výstava vyjadrujúca historický vývoj dejín baníctva v regióne Rožňavy od stredoveku až po nedávnu minulosť bola výberom približne 170 kusov zbierkových predmetov.

Je veľmi milé, ak návštevník - laik prejaví záujem o tak špecifickú problematiku, akou baníctvo je. Pri prehliadke výstavy boli tomuto podriadené aj otázky smerované k samotným exponátom ich účelosti, funkčnosti a použitiu. Putovnú výstavu sprístupnenú viackrát doma a v zahraničí však navštívili aj odborníci a znalci v oblasti baníctva. Nebolo tomu inak ani na Bratislavskom hrade, kde sa po slávnostnom otvorení rozprúdili živé diskusie z oblasti montanistiky.

Ing. Ján Hlobil

Banícke aktivity v roku 1837

Archívne dokumenty z roku 1837 sú svedectvom úpadku baníctva, ktorý zarmútil vtedajších rožňavských baníkov, zároveň sa začali hľadať možnosti a cestičky, aby nastal zvrät, rozkvet. Zámer chceli uskutočniť vtedajší baníci na báze účastinnej spoločnosti pod názvom Banický spolok.

Vypísali výzvu, v ktorej krátko charakterizovali históriu rožňavského baníctva, pripomenuli obdobie rozkvetu, hovorili o nádherných domoch majiteľov baní, zároveň však smutne konštatovali, že bohaté náleziská sú zanedbané a nevyužitú. Dôvody tohto stavu síce konkretizované neboli, bolo ale všeobecne známe, že baníci našli ľahšie a výnosnejšie uplatnenie v priemysle a v obchodovaní. Bane ostali bez baníkov - odborníkov. Bolo preto dôležité nájsť racionálne riešenie - sústrediť odborníkov na riešenie tejto situácie - a dosiahnuť zvrät, vývoj. Podľa dostupných dokumentov sa prvé iniciatívne kroky stretli s veľkým nadšením a jednohlasnou širokou podporou. Ďalšou zásadou bolo, aby Banický spolok vyvíjal svoju činnosť pod záštitou Mesta Rožňava s tým, že rozvoj baníctva by značnou mierou prispel k bohatstvu samotného Mesta. Tieto zásady prejednála mestská rada na svojom zasadnutí dňa 18. júna 1837 a vymenovala komisiu na spracovanie základných pravidiel činnosti Baníckeho spolku.

Dokument, ktorý komisia spracovala, obsahoval 10 bodov:

1. Hlavným cieľom tohto Baníckeho spolku je prispieť k rozvoju baníctva so zapojením širokej vrstvy odborníkov. Do prípravných prác

zapojiť aj okolité banícke mestá. Banický spolok sa zaviazal, že 1/5 príjmov z akcií pravidelne odovzdá Mestu.

- Mesto získá z príjmov od Baníckeho spolku využije na zníženie daňového zaťaženia obyvateľov mesta.
- Spolok môže byť založený len v tom prípade, keď získá 500 akcií a akcionári zaplatia za každú akciu 5 pengő (stará maďarská mena, pozn. autor). Aby bola zaručená existencia spolku, každý akcionár sa mal zaviazat, že svoj podiel zaplatí minimálne na dobu 5 rokov vopred.
- Predsedom spolku sa mal stať starosta Rožňavskej bane József Gode, tajomníkom Samuel Karchmayer. Vedenie spolku by pozostávalo z jedného interného a jedného externého riaditeľstva. Predseda a osemčlenný výbor interného riaditeľstva by svoju prácu vykonával bez nároku na finančnú odmenu.
- Skupina akcionárov mala voliť predsedu a členov interného riaditeľstva na dvojročné obdobie, členov externého riaditeľstva by volili tiež akcionári, ale na päťročné obdobie.
- Bolo všeobecne platné, že v rôznych veciach sa rozhodovalo hlasovaním.
- Tento bod sa zaoberá samotnou organizáciou práce interného riaditeľstva a s určením pravidelných vyhodnotení činnosti. Interné riaditeľstvo je povinné raz za polrok informovať akcionárov o dosiahnutých výsledkoch a o aktuálnom hospodárení.

- V tomto bode je rozpísaná povinnosť a náplň práce externého riaditeľstva, t.j. pravidelná kontrola pracovísk, údaje a evidencia o zistených skutočnostiach, odmeňovanie baníkov.
- Bod rieši dozor nad baníkmi, ktorý vykonáva hutman, denne kontroluje pracoviská a pracovné nariadenia podľa nariadenia riaditeľa.
- Desiaty bod označuje tieto aktivity ako veľkolepé podnikanie a autori žiadajú požehnanie, pretože toto všetko má slúžiť predovšetkým občanom mesta.

Podľa horeuvedených zámerov môžeme konštatovať, že podmienky k založeniu Baníckeho spolku v roku 1837 boli dobre rozpracované. Celé snaženie však vyšlo nazmar. Akcionári nemali záujem o vstup do tohto Baníckeho spolku, o čom svedčia prázdne, nepodpísané hácky účastín.

Tento materiál (úplné znenie) je písaný ručne v nemeckom jazyku. Na stroji ho dal prepísať Nándor Krausz, banícky radca vo výslužbe. Patrí mu poďakovanie, podobne ako Kolomanovi Tichymu, bývalému riaditeľovi Baníckeho múzea, ktorý pri výskume archívneho materiálu natrafil na tento zaujímavý a vzácny dokument a preložil ho do maďarčiny.

Dokument som získala od Lajosa Mendlyho z Pécsu, ktorý si vzal za manželku roháčku z Rožňavy, vnučku Gusztáva Sztanika (1857-1941), hudobného skladateľa, cirkevného zbojmastra a stredoškolského pedagóga v Rožňave.

A. Szabóová

Od októbra 2007 sú po rekonštrukčných prácach opäť otvorené prezentačné priestory Baníckeho múzea na Námestí baníkov č. 25 v Rožňave. Po vyše 18-ročnej prevádzke sa zmenil názov tejto prezentačnej jednotky z Expozícia výtvarného umenia na

**GALÉRIA
BANÍCKEHO MÚZEA
V ROŽŇAVE**

Cechové zvolávacie tabuľky v zbierkach Banického múzea

Mesto Rožňava bolo od čias písania svojej histórie známe predovšetkým vďaka baníctvu, ktoré bolo rozhodujúcim činiteľom hospodárskeho a spoločenského života mesta, a to až do obdobia 17. storočia, kedy vplyvom vonkajších i vnútorných príčin upadlo.

I keď boli remeselníci významnou vrstvou obyvateľstva mesta už v 15.-16. storočí, definitívne sa Rožňava stala remeselníckym mestom až v 18. storočí.

Najstaršie rožňavské remeslá a cechy súviseli s uspokojovaním potrieb baníkov a ich činnosti. Boli to predovšetkým kováči, ševci a mäsiari, pre ktorých úpravy obsahuje už mestský štatút z roku 1574, podobne ako pre ďalšie remeslá, ktoré tu ešte nemali svoje cechy.

V 17. storočí, kedy nastal v meste najväčší rozmach cechovníctva, vznikali v Rožňave neustále nové cechy. V roku 1637 mesto oficiálne evidovalo 14 cechov. V roku 1689 pred novozvolenou mestskou radou predstavilo 12 cechov, v roku 1697 16 cechov, v roku 1700 17 cechov a v roku 1709 až 20 cechov. Počas svojej existencie až do roku 1872, kedy boli cechy oficiálne zrušené, sa tak v Rožňave vysriedalo niekoľko cechov. Okrem už spomínaných kováčov, ševcov a mäsiarov to bol cech krajčírov, čižmárov, tkáčov, kožušníkov, debnárov, stolárov, pivovarníkov, hrnčiarov, súkeníkov, zámočníkov, križiarov, klobočníkov, garbiarov a pod., v neposlednom rade i združenia baníkov na spôsob cechu, ktorého vznik predpokladá Jozef Mikulík, prvý autor histórie Rožňavy, už do obdobia panovania kráľov z Anjou.

Zvolávacia tabuľka cechu mäsiarov z roku 1774

Cechy, ako stavovské organizácie združujúce majstrov jedného alebo viacerých príbuzných remesiel, používali vo svojom živote alebo pri prezentácii cechu navonok cechové insignie. Tieto mali spravidla obradnú funkciu, používali sa pri náboženských obradoch, cechových schôdzkach a zábavách. Z bohatého života rožňavských cechov sa v podmienkach Banického múzea z takýchto insignií zachovali cechové písomnosti, truhlice, pečatidlá, nádoby a cechové zvolávacie tabuľky.

Cechová zvolávacia tabuľka, vyhotovená z dreva alebo kovu, slúžila na zvolávanie všetkých členov cechu na schôdzu, ohlasovala sa ňou teda schôdza cechu. Tabuľka kolovala podľa ustáleného poriadku medzi členmi, alebo s ňou obchádzal najmladší majster. Jej súčasťou bola v niektorých prípadoch i schránka na uloženie správ. Zvolávacia tabuľka dokazovala legitimitu, právo cechmajstra ako zákonne voleného predstaveného cechu a zároveň znamenala, že osoby, ktoré sa ňou preukazujú, sú hodnoverné.

V zbierkach Banického múzea dnes evidujeme 15 cechových tabuliek niekdajších rožňavských cechov. Sú to 3 zvolávacie tabuľky cechu tkáčov a čižmárov, 2 zvolávacie tabuľky cechu krajčírov a garbiarov a 1 zvolávacia tabuľka cechu mäsiarov, hrnčiarov, gubárov, baníkov a tesárov. Vyhotovené sú z dreva, mosadze a medi, z pohľadu štýlu prevládala barok, objavujú sa i renesančné tvary a popri nich i ľudové prvky. Najstaršia tabuľka pochádza zo začiatku 17. storočia, dve najmladšie sú z roku 1885. Tabuľky rôznych tvarov - plochých, oválnych i vo forme štítu v rozmanitých variáciách - sa svojím rozmerom hravo zместili do väčšieho vrecka kabáta, preto ich bolo možné takýmto spôsobom prenášať i v nepriaznivom počasí. V hornej časti boli tabuľky opatrené krúžkom rôznej veľkosti. Krúžok slúžil pri nosení tabuľky, niekedy však bola tabuľka prenášaná v ruke tak, že bola držaná ako kniha. Podľa ďalších údajov slúžil krúžok i na to, že ním bola tabuľka po použití zavesená na klince vbitý do bočnej strany cechovej truhlice.

Vo všeobecnosti je pre tabuľky rožňavských cechov, s malými výnimkami, charakteristický hrubo a mohutne pôsobiaci výraz.

Podobne ako pri všetkých cechových insigniách, najdôležitejším a najtypickejším prvkom tabuliek sú cechové znaky, t.j. predovšetkým remeselnícke nástroje a výrobky charakterizujúce príslušný cech alebo remeslo. Ich vyhotovenie a umelecké spracovanie záviselo od doby vzniku, dielne, majstra a v neposlednom rade aj od majetnosti konkrétneho cechu. Samotná tabuľka je tak nie len prejavom umeleckého citenia svojho „stvoriteľa“, ale i odrazom obdobia, v ktorom bola vytvorená.

I keď sú tabuľky cennými a zaujímavými predmetmi histórie i pamiatkami umenia vtedajšej doby, nie sú dômyselným východiskom pri štúdiu a spracovaní cechových dejín, pretože na nich sa nachádzajúci rok nemôžeme považovať za rok vzniku cechu alebo iný prelomový rok, ale za rok vzniku konkrétnej tabuľky.

Pre zaujímavosť uvádzame informácie o niekoľkých zvolávacích tabuľkách niekdajších rožňavských cechov.

Jednou z najstarších je zvolávacia tabuľka cechu tkáčov, ktorá vznikla pravdepodobne začiatkom 17. storočia. Vyhotovená je z dreva, jej rám je tvorený hrubšou a značne objemnou barokovou kompozíciou. Základom tabuľky je stredné oválne pole, v ktorom je na prednej strane znázornený znak

tkáčov v podobe troch k sebe obrátených člnkov, zadná strana je zdobená dvojhľavým orlom umiestneným uprostred, so stopami po niekdajšej schránke na ukladanie odkazov. Pravdepodobne po tom, ako doslúžila, bola z dreva vyhotovená v roku 1660 ďalšia zvolávacia tabuľka tohto cechu, ktorá prevzala úlohu pôvodnej. Je jednou z najhodnotnejších pamiatok rožňavského cechovníctva. Na jej prednej strane je detailne znázornený znak tkáčov, avšak s tým rozdielom, že popri člnkoch sú tu viditeľné a vretená a z nich visiaca stuha, ktorou tvorca tabuľky vyhotovil malú ozdobnú kompozíciu. Zadná strana obsahuje nápis

Zvolávacia tabuľka cechu hrnčiarov z roku 1755 - predná strana

ADAM/REDEQUI/JOANNES BARADIOVSKI /A.D. 1660., z ktorého je možné vyčítať mená pravdepodobne dvoch cechmajstrov. Rám je vytvorený plastickým vypracovaním dvoch ženských postáv.

Z tvrdého dreva je i cechová tabuľka čižmárov. Na jej prednej strane je uprostred listnatého rámu v duchu renesancie umiestnená čižma s vysokou sárou. Podobný rám lemuje aj zadnú stranu, ktorá vypuklé časti boli odštiepené. Vzhľadom k pôvodnosti tabule, k jej hrubému výrazu a až nápadnej starobylosti, ako aj na základe toho, že pečať čižmarskeho cechu pochádza z roku 1620, môžeme aj vznik tejto tabule klásť do obdobia spomínaného roku.

Zvolávacia tabuľka cechu čižmárov - okolo roku 1620

Zvolávacia tabuľka cechu hrnčiarov tvoria dve spojené mosadzné tabule - väčšia a menšia. Predná strana je zdobená s vročením 1755 a trojuholníkovým, v strede prederaveným „dreveným“ nožom symbolizujúcim nástroj hrnčiarov, ktorý spolu s v strede umiestneným hrncom s vrchnákom a uchami označuje majstrovské remeslo. Popri pekne vypracovanom ozdobnom ráme sú po oboch stranách a v spodnej časti zoskupené písmená, ktoré sú pravdepodobne začiatočnými písmenami predstaviteľov cechu: dvoch cechmajstrov, podcechmajstra dekana a komisára. Zadná strana tabuľky je zdobená hrnčiarovým dielom v podobe na podstavci

Zvolávacia tabuľka cechu hrnčiarov - zadná strana

s nôžkami stojaceho krčahu s uchami, z ktorého vystupujú kvety.

Svoje nezastupiteľné miesto v cechovom živote mesta mali aj mäsiari. Ich tabuľka z roku 1774 je veľmi zaujímavá. V hornej časti je zdobená nápisom A o 1774 B MĚSZAROS CEH IELE a v spodnej časti štvorriadkovým latinským textom. Okrem týchto ťažkopádne pôsobiacich písmen zdobí tabuľku i uprostred umiestnený znak remesla, ktorým je dosť nešikovne znázornený motív zvieratá - býka. Na zadnej časti tabuľky je zachovaná zhora dole sa otvárajúca schránka štvorcového tvaru, po obvode zdobená radom vyrytých hviezd. Tabuľka vznikla z dvoch častí spojených nitovaním.

Z roku 1795 pochádza jedna z tabuliek cechu krajčírov. Zhotovená je z tmavého dreva so svetlejším výkladom. V rezanom barokovom ráme sú umiestnené znaky krajčírov: roztvorené nožnice, ktoré držia dve erbové zvieratá, nad nimi ihla a v spodnej časti žehlička. Všetky tieto prvky, ako aj „rozsypaný“ rok vzniku tabuľky boli pôvodne vyložené svetlým drevom. Na zadnej strane je k drevu pripevnená schránka štvorcového tvaru, ktorá je po obvode zdobená radom päťlúpeňových ruží, v strede ju zdobia štyri listové ozdoby.

Banické múzeum v Rožňave je zatiaľ jedinou inštitúciou, ktorá vlastní hmotné dokumenty rožňavského cechovníctva. Z nich väčšia časť je dnes súčasťou Historickkej expozície - prezentačného múzejného depozitára.

Sylvia Holečková, foto: T. Orbán

Technický unikát - tretí najstarší cestný parný valec na svete

Je len málo takých prekvapení, aké spôsobila svojou návštevou Banického múzea v Rožňave dňa 24.10.2006 skupinka čitateľov časopisu Old Glory (Stará sláva) z Veľkej Británie (Old Glory je technický časopis zberateľov a nadšencov veteránov, najmä parných strojov). Táto malá, vopred ohlásená skupinka sa zaujímala výlučne o parný cestný valec, nachádzajúci sa v zbierkach Banického múzea, vyrobený anglickou firmou Aveling & Porter.

Štítku valca by sa malo okrem výrobcu nachádzať aj výrobné číslo. V tomto prípade je však v mieste výrobného čísla otvor - výrez pre trubku privodu oleja ventilovej skrine a na štítku je z výrobného čísla čitateľné len posledné dvojčíslicie - 04. Pán Sargeant výrobný štítok hneď otočil naruby a vyfhklo z neho „fuc..it“!, čo bolo jediné, čomu autor rozumel aj bez tlmočníka. Túto emóciu vyvolala skutočnosť, že údajne bolo dobrým zvykom výrobné číslo vyraziť

francúzske konštrukčné prvky. Pôvodne sa prevádzkou natoľko opotrebovali, že bolo nutné pristúpiť k ich výmene. Pôvodne bol stroj opatrený aj zariadením na rozrývanie cestného povrchu, namontované na zadnej náprave. Valce tohto tzv. anglického typu boli určené na úpravu štrkových - makadamových cestných povrchov, ktoré pred úpravou bolo potrebné niekedy rozryť. Neskôr, už pri úprave živých povrchov (na ktoré boli vyvinuté valce tzv. francúzskeho typu) nepotrebné zariadenie na rozrývanie zo stroja odrezali.

Stroj bol vyrobený v roku 1883 s poradovým číslom 1904. V súčasnosti je tretím najstarším parným valcom na svete. Najstarší stroj, vyrobený v roku 1878, s výrobným číslom 1457, sa zachoval v nórskom Osle a druhý, s výrobným číslom 1760 z roku 1882 sa nachádza v anglickom Nottinghamshire. Tasmánsky stroj z roku 1883, ktorý má výrobné číslo 1930 bol doteraz považovaný za tretí najstarší. Tento titul mu ukoristil ten náš, rožňavský.

V archívnych dokumentoch štátneho kotľového dozoru, ktoré sú uložené v Štátnom ústrednom archíve v Prahe, je v novovystavenom certifikáte z roku 1948 uvedený majiteľ firma Billik, Schick & spol. v Prahe 16 a dátum revízie kotla 26.1.1948. V roku 1950 bol valec súčasťou inventára Komunálnych služieb mesta Prahy. V tom istom roku sa stáva súčasťou zbierkového fondu Národného technického múzea v Prahe. Do Rožňavy sa dostal v roku 1959 na základe Dohody o prevode správy národného majetku č. 2326 z 8.7.1959 s odôvodnením: „V rámci navázání družby a pro podporu technických kabinetu vlastivědných muzeí a za účelem decentralizace polytechnické výchovy pracujících“. Škoda, že sa už asi nedozvieme, ako a kedy sa dostal do Prahy.

voda, stroj už nedostal povolenie na prevádzku.

Vek a technické údaje tohto unikátneho stroja sme sa dozvedeli vďaka nadšencom ako M. Varinský a K. Sargeant. Informácia, že v archívnych materiáloch je možné sa dopracovať aj k takým podrobným údajom, kto menovite pracoval na výrobe stroja, je priam neuveriteľná.

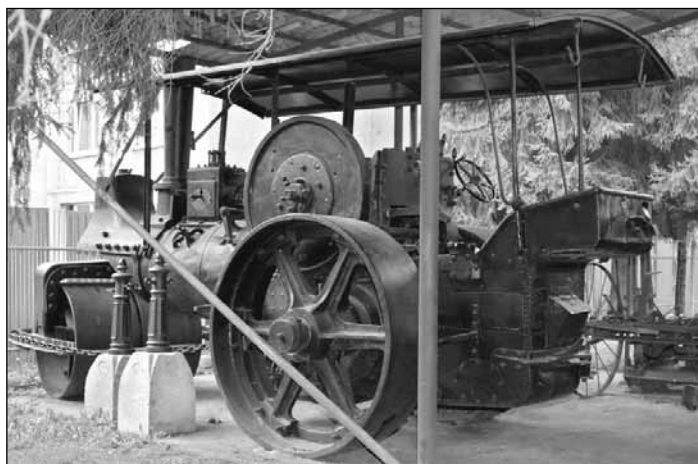
Výrobný štítok stroja Foto: Š. Kesi

V súčasnosti sa v anglických kluboch, ako aj v súkromnom vlastníctve, nachádza až 600 ks prevádzkyschopných parných strojov. Dúfajme, že aj v tom rožňavskom sa ešte niekedy pod kotlom rozhorí oheň.

Firma Aveling & Porter bola najväčším britským výrobcom parných strojov. Firmu založili Thomas Aveling a Richard Porter v roku 1862. O tri roky neskôr, v roku 1865 skonštruovali svoj prvý parný cestný valec.

Thomas Aveling sa narodil v Elme, Cambridgeshire v roku 1824 a ako farmársky učeň mal možnosť zoznámiť sa na svoju dobu s najmodernejšími poľnohospodárskymi strojmi, poháňanými parou. Avelingov záujem o strojárstvo ho doviedol k rozbehnutiu spoločného obchodu s poľnohospodárskymi strojmi so svokrom, ktorý sa venoval ich výrobe a oprave. V roku 1856 spoločne vyrobili prvý parný pluh. Počas partnerstva s Porterom bol prvý cestný parný valec vyrobený v roku 1865. Testovali ho v Londýnskom Hyde Parku, v Chathamene na Military Road a samozrejme v grófstve Kent v Rochesteři na Star Hill, v sídle firmy. Stroj zožal obrovský úspech. Parné valce A & P boli exportované do Európy, ďalej Indie a USA. Svoju produkciu rozšírila firma o parné lokomotívy. Počas svojej existencie spoločnosť A&P vyrobila viac parných strojov, ako všetci britskí výrobcovia dohromady. V roku 1919 vstúpil A & P do koncernu AGE (Agricultural & General Engineers). Výroba parných lokomotív sa pretransformovala do spoločnosti Richard Garrett & Sons. V roku 1932 sa koncern AGE dostal do konkurzu a stiahol so sebou aj A&P. V roku 1934 A&P vytvorili združenie s americkou firmou Barford & Perkins a vznikol koncern pod menom A & B, ktorý pokračoval vo výrobe parných a motorových valcov. Táto výroba pokračovala aj po II. svetovej vojne s rozšíreným výrobným programom. A & B je v súčasnosti časťou skupiny spoločnosti Thompson.

Pavol Horváth

Pohľad na parný valec

Foto: Š. Kesi

Tejto udalosti však predchádzala v roku 2004 návšteva pána Keitha Sargeanta, čo bolo vlastne prvým prekvapením. Veď si predstavte, že niekto z Veľkej Británie zazvoní v múzeu a spýta sa (pomocou tlmočníka), či si môže pozrieť parný valec. Autor článku, pravdu povediac od prekvapenia, utrpel mierny šok a trvalo to dlhšie, kým vôbec zhruba začal tušiť, ako sa tento pán o parnom valci v Rožňave vôbec dozvedel. Veľkou škodou bola a vlastne je jazyková bariéra, nakoľko konverzácia prostredníctvom tlmočníka je preda len ťažkopádnejšia a pri preklade sa vždy vyskytnú aj určité nepresnosti. Pán Sargeant sa vtedy dlho nezdržal, nakoľko sa ešte ponáhľal do Trebišova. Stačilo to však na to, že po obhliadke stroja konštatoval, že dátum výroby valca je obdobie okolo roku 1890 a patrí medzi prvé vyrobené stroje s hmotnosťou 15 ton. Na výrobnom

na štítku aj z opačnej strany. V tomto prípade ale nebolo tomu tak. Pán Sargeant nakoniec ešte ukázal fotky parného valca, ktorý kúpil asi pred dvadsiatimi rokmi ako hromadu hrdzavého železa. Výsledný efekt po zreštaurovaní sa ťažko opisuje. Skrátka, zhruba po dvadsiatich rokoch nadobudol valec podobu, ako keby práve pred chvíľou opustil montážnu linku výrobného závodu. V čase kúpy stroja mal štvorročného syna a kým valec zreštauroval, z malého chlapca sa stal dospelý chlap. Celý ten špás stál asi 65-tis. líbier. Zrejme je to aj v Anglicku veľa. A predstavte si, manželka mu to stále trpí. Takže ženy, berte si príklad a nechajte sa hneď rozvádzať, keď človek dovlečie niečo hrdzavé domov.

Návšteva spomínaná v úvode článku z 24. 10. 2006 však už priniesla viac informácií, ktoré boli publikované v roku 2006 vo februárovom čísle časopisu Old Glory Martinom Varinským a Keithom Sargeantom. Po preskúmaní archívnych materiálov fi. Aveling v Lincoln a na základe konštrukčných prvkov konštatovali, že sa jedná o jediný 15 tonový valec, vyrobený pre francúzsku zákazku. Valec poháňa jednovalcový ležatý parný agregát (motor) s výkonom cca. 5,2 kW s pracovným (kotlovým) tlakom 0,8 MPa. Valec bol vyrobený, ako jediný s menovitou hmotnosťou, pre francúzskeho zákazníka - firmu S. Bourdin (M. § L.) so sídlom na Rue du Bellay 53, Angers. V strojovom parku fi. bol vedený pod poradovým číslom 27, čo svedčí na tú dobu o veľkom podniku. Príslušnosť k firme potvrdzuje obdĺžnikový štítok s vyrezanými oblými rohmi, umiestnený na nose stroja. Napriek tomu, že valec bol vyrobený v Anglicku, kolesá majú už jednoznačne

Štítok tlakových skúšok kotla vo francúzsku Foto: T. Orbán

Posledným vodičom valca bol Árpád Tóth, starý otec autora, ktorý mal v Rožňave zrejme už medzi poslednými oprávnenie na obsluhu cestných parných strojov a ich prevádzkovania po verejných komunikáciách. Valec spojzdnil a v roku 1959 na ňom jazdil po vtedy ešte obrovskom nádvorí múzea. Najväčším zážitkom pre mňa, ako dieťa bol zvuk parnej píšťaly. Valec sa mal vtedy údajne použiť pri úprave cesty okolo novovybudovanej pracovne v Rožňave. Nakoľko však u valca parného agregátu (motora) striekala

Firemný štítok francúzskeho majiteľa Foto: Š. Kesi

Karol Robert a V3(4)

V uplynulom čísle Múzejných novín som opísal životné peripetie posledného uhorského kráľa z rodu Arpádovcov Ondreja III. Pripomínam, že Ondrej III. patrilo medzi tých panovníkov, ktorí sa všemožne starali o svoju krajinu, o dobré vzťahy medzi rúdmi a o kľudné vyriešenie sporov medzi kráľovským dvorom a cirkvou. Bol kráľom len deväť rokov. Aký bol následník uhorského trónu Karol Robert? Život bol k nemu rozhodne štedrejší. Bolo mu dopriate panovať viac ako štyri desaťročia, aj keď o trón musel tvrdo bojovať.

Rozsah príspevku dovolil len načrtnúť jeho životnú dráhu, viac sa ale dozvie čitateľ o okolnostiach a samotnom stretnutí troch kráľov vo Visegráde, na ktoré po dlhých storočiach formálne nadväzovalo prvé stretnutie predstaviteľov štyroch postkomunistických krajín: Maďarska, Poľska, Česka a Slovenska.

Karol Robert formoval právo na uhorský trón ako právnik uhorského kráľa Štefana V. Narodil sa v roku 1288 v Itálii, korunovaný bol v roku 1300 v Ostrihom arcibiskupom Gregorom. Korunovaný bol ale aj Václav, vnuk Belu IV. Po tom, čo Václava prestal podporovať Matúš Čák, odovzdal v roku 1305 kráľovskú korunu so všetkými kráľovskými právomocami bavorskému princovi Otovi (tiež vnuk Belu IV.). Po rôznych sporoch v roku 1307 Karola Roberta na sneme opäť vyhlásili za kráľa, ale znovukorunovali ho až 15. júna 1309 v Budíne. Pánom svojej situácie sa stal až po porážke viacerých povstaní oligarchie, po porážke vojsk Matúša Čáka pri Rozhanovciach (pri Košiciach v roku 1312), po nešťastnej vojenskej výprave do Sedmohradska (prezlečený útekol z bojiska) a po atentáte na svoju osobu a tretiu manželku Alžbetu, keď atentátnik Felicián Záchá dal zožrať psom a jeho príbuzným neobyčajne kruto potrestal. Po týchto udalostiach poklesla povstalecká chuť jeho neprijateľov a mohol sa venovať politike.

Uprednostnil zahraničnú politiku, lebo cítil, že v krajine je relatívny pokoj a opatrenia na podporu zo strany aristokracie - zavedenie nového systému organizácií svojho vojska, založenie systému výkonu spravodlivosti a súdnictva, obmedzenie tzv. božského súdu a udelenie právomoci mestám (napr. Štútniku v roku 1320) - postacia na kľudné vládnutie. Jeho hlavným cieľom bolo upevnenie moci svojej rodiny. Až do roku 1322 mal dobré susedské vzťahy s Habsburgovcami, ale neskôr sa s nimi dostal do vojenského konfliktu, z ktorého vyšiel síce víťazne, ale o dobrých susedských vzťahoch s nimi sa už počas jeho života nemohlo hovoriť.

Priateľov hľadal severne od Uhorska a našiel ich v osobe českého kráľa Jána Luxemburského a v poľskej dynastii Piastovcov. Sprostredkoval mier medzi Čechmi a Poliakmi, ktorí mali voči sebe územné nároky. Za jeho najväčší diplomatický úspech sa označuje práve táto dlhotrvajúca normalizácia vzťahov medzi oboma kráľovstvami.

V auguste v roku 1335 sa český kráľ Ján Luxemburský a poľský kráľ Kazi-

mír III. stretli v Trenčíne, aby sa dohodli na zásadách protokolu o uzavretí mieru a o územných otázkach. V novembri toho istého roku sa už ako hostia Karola Roberta, kráľa najväčšej z troch krajín, stretli v jeho rezidencii vo Visegráde, aby oslávili tento politický akt. Záznamy kronikára uvádzajú niekoľko zaujímavých údajov: denná dávka chleba pre český sprievod bola 2500 chlebov, pre poľský sprievod 1500 chlebov (neuvádzajú sa veľkosti) a vyčapovalo sa 180 sudov vína.

Karol Robert obdaroval českého kráľa päťdesiatimi striebornými krčhami a zvláštnou šachovou súpravou a kráľa Kazimíra 500 markami (asi 125 kg) kvalitného zlata, aby mohol zaplatiť svoj dlh českému kráľovi.

Aktéri stretnutia sa dohodli na vzájomnej vojenskej pomoci v prípade vpádu nepriateľských vojsk do ktorejkoľvek krajiny. Bola prijatá aj separátna dohoda medzi českým a uhorským kráľom. Znena o vybudovaní novej obchodnej cesty do nemeckých krajín cez Moravu a Česko, čím by sa obmedzila suverenita Viedne, ako dovtedy najdôležitejšieho centra na obchodnej ceste medzi Uhorskom a nemeckými krajinami.

Karol Robert zomrel 16. júla 1342 vo Visegráde vo veku 54 rokov. Pochovaný je v Székesfehérvári.

Jozef Csobádi

Baníctvo vo výtvarnom umení

Na území Slovenskej republiky evidujeme množstvo pamiatok súvisiacich s baníckou slávou krajiny a jej obyvateľov. Početné sú nehnuteľné i hnuteľné pamiatky, ktoré sa viažu k regiónom, kde sa niekedy v dejinách baníckou činnosťou zaoberali.

História baníctva na Slovensku je pomerne dobre spracovaná. V každom baníckom regióne sa našli odborníci - historici, alebo skupina historikov, ktorí sa danou problematikou zaoberali a výsledky svojich výskumov publikovali.

Rozvoj umenia a kultúry v baníctve so svojimi typickými a jedinečnými znakmi však spracovaný nebol, pričom sú známe centrá baníctva, kde sa od dávnych čias evidujú výtvarné diela autorov s výtvarným vzdelaním a diela od neprofesionálov - ľudových umelcov. Zvláštne, ale potešujúce je, že vo všetkých baníckych centrách je sledovateľný aj historický vývoj s takmer rovnakými znakmi.

Na začiatku to boli obrazy v kostoloch a kaplnkách, znázorňujúce patrónky baníkov. Tento kult zo strednej Európy priniesli nemeckí kolonisti a rozvinuli ho banícke bratrstvá (na spôsob cechov). Jedinečným dokladom tohto procesu je tabuľová maľba Rožňavská Metercia. Vznikali však aj menej významné, ale z hľadiska historického vývoja dôležité diela, ako banícke insígnie, plastiky patróniek baníkov a nástenné maľby v kostoloch.

Depozity naše prekrásne

Dúfam, že po mnohých odpracovaných rokoch v Baníckom múzeu sa mi splní veľký sen. Konečne naše zbierkové predmety dostanú svoj nový domov - nové depozity v budove Galérie na Námestí baníkov. Takýto sen som už snívala počas svojho pôsobenia v múzeu viackrát. Prvýkrát v roku 1975, kedy som do múzea nastúpila pracovať ako čerstvá absolventka a múzejníčka. Vtedajšie nové depozitné priestory v Krásnohorskom Podhradí no mne vyvolali úžas - aké sú krásne a vhodné pre zbierky. Nič také som doposiaľ nevidela. A tak som tam predmety s radosťou sťahovala a ukládala a ošetrovala až do času, kedy som zistila, že to tam nie je až také úžasné, ako som predpokládala. Spodná voda urobila svoje, steny vlhli, omietka začala opadávať a predmety začali obrazne povedané plakať - vlhko spôsobilo hrdzu, pleseň, šarapatila červotoč. Márne sme predmety čistili, natierali a konzervovali. Pomáhalo to len na krátky čas. Počas nasledujúcich rokov som robila, čo bolo v mojich silách, aby sa predmety v svojom domove cítili dobre. Bolo to však, ako boj s veterným mlynom - neustály, ale bez väčšieho účinku.

A tak teraz po mnohých rokoch začínam akoby odznova. Pripravujem sa na presťahovanie zbierkových predmetov do ich nového domova. Zase s tou istou nádejou, ako im tam

bude dobre, ako sa správca depozitu v tých pekných priestoroch bude o ne dobre starať. Nepostihne ich žiadna spodná voda, žiadna pleseň a hrdza. Len krásne vynovené miestnosti, pekné nové police a v nich ako vojaci pekne v radoch poukladané zbierky.

Splní sa konečne môj sen? Neostáva mi nič iné, len dúfať, že áno. Veď príde ten deň, keď si tieto, po mnohé roky mne známe predmety, prídem pozrieť už len ako bežný návštevník. A možno mi pošepkajú - máme sa konečne dobre.

A. Czintelová

Keramické zbierky v novom depozite

ného umenia nakreslili a namalovali nespočetné množstvo diel, ktoré mali veľkú dokumentačnú hodnotu. Žiaľ, vo víre času sa mnohé tieto diela stratili či znehodnotili a informácie, ktoré by súčasníkmi mohli poskytnúť, sú nenávratne preč.

Predstavitelmi profesionálnej výtvarnej tvorby, ktorí časť svojej tvorby venovali baníctvu sú známe osobnosti - v našom regióne Feld, Bukovinský, Szabó a ďalší. Medzi maliarmi a sochármi sú aj národní umelci. Ich tvorba je viac-menej spracovaná, ale len všeobecne z umelecko-historického hľadiska, t.j. nie z pohľadu baníctva alebo z pohľadu vývoja výtvarného umenia v baníctve.

Snahou Baníckeho múzea v Rožňave je pokúsiť sa o zmapovanie situácie na tomto úseku v múzeách a galériách na Slovensku a v spolupráci s ďalšími inštitúciami spracovať túto problematiku s dostupnými výstupmi ako sú výstavy, publikácie a katalógy.

V prospech zistenia záujmu verejnosti (aj odbornej) sa pracovníci Baníckeho múzea rozhodli zostaviť súbor výtvarných diel zo zbierok múzeí a galérií Košického samosprávneho kraja (40 ks) a prezentovať ich formou komornej výstavy v regiónoch východného Slovenska, ale aj v zahraničí.

V súčasnosti je výstava inštalovaná v Szegede v Maďarskej republike.

Jozef Csobádi

Železník v zbierkach Baníckeho múzea v Rožňave

V gemerskom regióne historicky známom ťažbou farebných kovov a neskoršie predovšetkým železnej rudy, pulzoval čulý hospodársky život. Rozsah ťažby železnej rudy a jej spracovania zaraďoval oblasť Železníka, Sirku a Rákošskej Bane z hľadiska rozvoja medzi najvýznamnejšie oblasti

rímskych, prípadne aj starších čias, ale priame dôkazy sa o tom nezachovali. Je zrejme, že ťažba železnej rudy v Železníku sa začala už koncom doby laténskej, a že rudu tu ťažili obyvajúce, alebo týmto územím prechádzajúce keltské kmene. Usudzuje sa tak podľa strusiek, ktoré ostali na

nými nástrojmi pri dobývaní rúd boli pre baníka kladivo, klin a železko. Rozpojovanie hornín v miestach, kde nebola zvlášť tvrdá ruda sa robilo čakanom. Ručné vrtáky rôznych dĺžok dokumentujú začiatok éry trhacích prác v baníctve. V roku 1627 bol prvýkrát použitý v baníctve strelný prach a tento bol neskôr nahradený účinnejším (brizantnejším) dynamitom. Výsledkom širšieho uplatnenia dynamitu a zápalnej šnúry dochádzalo k náhlemu rozvoju baníctva v oblasti Železníka a limitujúcimi sa stali obmedzené možnosti ručného vŕtania. K podstatnej zmene dochádza koncom 19. storočia a to zmechanizovaním vrtných prác.

Prvý vŕtací stroj uviedli do prevádzky na Rákošskej Bani v roku 1899. Bol to solenoidový nárazový vŕtací stroj typu Marvin, pracujúci na princípe elektromagnetizmu systémom Thomson - Houston. V Železníku a Rákošskej Bani zaviedli v roku 1905 elektromotoricky poháňané stroje Siemens - Schuckert. Ani tieto stroje sa však neosvedčili tak ako vŕtací stroj Marvin pre svoju nadmernú hmotnosť a ťažkú manipuláciu. Dokonalejšie a ľahšie boli vysokoobrátkové pneumatiké rotačno-príklepné vrtné kladivá, nasadené v Želeníku prvý raz v roku 1914. Pneumatiké vŕtanie zaviedli najprv štátne bane na prieskumných a sledných prácach, kde boli zvlášť tvrdé horniny. Na povrchu postavili kompresorovú stanicu, z ktorej viedli na pracoviská potrubia stlačeného vzduchu. Vŕtalo sa kladivami značky Flottman a postup razičských prác sa dvojnásobne zvýšil. V apríli 1899 sa začala v Želeníku raziť dedičná štôľňa Alžbeta, ktorá sa po 1. svetovej vojne premenovala na Šrobárovu štôľňu.

Chodba bola razená v nesúdržných horninách, a preto v nej často dochádzalo k zavalom. Z tohto dôvodu sa hneď v roku 1907 rozhodlo o jej vystužení betónovou výstužou. Výstuž sa budovala v rokoch 1908 - 1910 a bola to prvá štôľňa v oblasti Gemera vystužená týmto typom výstuže.

Vývoj techniky banskej dopravy v expozícii dokumentujú originály dopravných zariadení. Od zavedenia vlečnej nádoby sa datuje vznik horizontálnej banskej dopravy. Vlečné koryto v ďalšom vývoji bolo doplnené lyžinami, aby sa zamedzilo rýchlemu opotrebovaniu jeho dna a uľahčilo kľzanie. Banský vozík, alebo hunt bol v gemerských baniach zavedený v roku 1486. Zavádzanie koľajovej dopravy v baniach Železníka nebolo jednoduché. Vynaložili sa značné prostriedky na vyrovnanie nively a zákrut banských diel, aby roku 1868 mohli byť položené koľajnice. V štôľňach tak bola zavedená doprava železnými vagonmi tlačnými ľudskou silou.

Tematický okruh banského záchranárstva dokumentujú prístroje slúžiace na oživenie a vstup do priestorov s nedýchateľným vzduchom. Oživovací prístroj firmy Dräger - Pulmotor získal v roku 1913 významné svetové ocenenie. V Železníku sa pri otváraní nových častí ložiska na niektorých pracoviskách zistila prítomnosť oxidu uhličitého. Jeho výron z dutín bol často tak prudký, že zhasol lampy a baníci museli opustiť pracovisko. Podobný prípad nastal pri narazení na dutiny s vodou, kde sa zasa zistila prítomnosť sírovodíka. V júli 1926 vznikol v západnom poli Rimamuránskej spoločnosti banský požiar, ktorého splodiny sa rýchlo rozšírili takmer do celého podzemia štátnych železorných baní. Väčšina robotníkov musela baňu opustiť. Pravdepodobne tento prípad bol dôvodom k tomu, že v roku 1926 sa v štátnych železných baniach v Železníku začali podnikať kroky na zakúpenie dvoch dýchacích prístrojov. Banská záchranná stanica sa v tomto závode vytvorila v roku 1927. Umiestnená bola v miestnosti dozorcov pri Štefánikovej štôľni. Záchrannú stanicu viedol pridelený inžinier a záchranné mužstvo pozostávalo zo štyroch banských dozorcov, jedného povrchového dozorca a dvoch robotníkov.

Závernej časti expozície dominuje model vysokej pece z Tisovca, čo dokumentuje skutočnosť, že v roku 1964 bola zlikvidovaná posledná vysoká pec v Gemeri, ktorá bola zásobená železnou rudou zo Železníka.

Zásoby kvalitných sideritov v Železníku sa však míňali, siderit v Rákošskej Bani mal zvýšený obsah kremeňa, po prudkom znížení plánu ťažby sa v roku 1963 začalo plánovať zastavenie závodu. V polovici roku 1965 bola ťažba úplne zastavená. Posledný vozík rudy vydal Železník 24. júna 1965.

Ing. Ján Hlobil

Zástava baníkov zo Železníka

Uhorska. Rozkvital obchod, doprava, školstvo a pochopiteľne aj spoločenský život. Početné hospodárske a spoločenské aktivity riadili osobnosti, ktoré mali značný vplyv na formovanie kultúrno - spoločenského diania. Pri založení a ďalšom rozvoji Baníckeho múzea v Rožňave zohral významnú úlohu vtedajší riaditeľ baní v Železníku Gustav Eisele. Tento mimoriadne vzdelaný človek so širokým rozhľadom, autor baníckej monografie Gemera, popri písomnej forme spracovania dejín baníctva Gemera, navrhol aj založenie bansko-hutníckeho múzea. Vypracovaním projektu a rozpočtu prác pred začatím výstavby bol poverený vtedajší riaditeľ baní na Rákošskej Bani (neskôr v Rožňave) Alexander Müller.

Medzi skvosty mineralogickej časti expozície baníctva a hutníctva patria limonity z oblasti Želeníka a Rákošskej Bane. V tejto oblasti sa vyskytuje viac ložísk rudných i nerudných surovín. Najdôležitejšími sú ložiská železnej rudy, ktoré sú prevažne metasomatického pôvodu. Ložisko Železník tvorí viac sošoviek nepravidelného tvaru a má dve rudné polohy s dĺžkami 1 km a 1,5 km. Mocnosť rudnej výplne dosahuje 20 až 30 m miestami 50 až 70 m. V ložisku je mohutne vyvinuté oxidáčne pásmo, odkiaľ pochádzajú aj limonity nachádzajúce sa v zbierkovom fonde geológie Baníckeho múzea v Rožňave. Kvalita pôvodne ťažených limonitov bola vysoká: 45 - 60 % železa a 1 - 3 % mangánu. Železník svojím množstvom a kvalitou železnej rudy patril medzi popredné náleziská a dodával najlacnejšiu železnú rudu v celej Rakúskej monarchii. Limonit bol na výchozoch ložiska pravdepodobne ťažený už od

svahoch Železníka po tavných v primitívnych zemných pieckach (v tzv. vlčích dierach), ktoré bolo vidno ešte aj v 19. storočí. Starobylosť ťažby by mohol potvrdzovať aj nález pozostatkov rímskej taviacej pece, objavený pri kopaní základov pre výstavbu banskej osady Rákošská Baňa v roku 1896. Pozostatky ďalších primitívnych taviacich pecí sa nachádzali aj na stráňach Železníka.

Všetky tieto nálezy boli zničené, alebo zasypané bez dostatočného zdokumentovania banskými a stavebnými prácami. Prvé priame hmotné dokumenty hutníckej výroby Gemera pochádzajú z 11. - 12. storočia. Je to dvojica poľných šachtových pecí z Gemerského Sadu, ktoré potvrdzujú železiarsku výrobu na tomto území. Vyťažovaná ruda bola upravená a potom zhutňovaná v šachtových peciach, vybudovaných v prirodzenom miernom svahu terénu. Dvojica pecí z Gemerského Sadu inštalovaná v Baníckom múzeu v Rožňave je jediným takýmto originálom v múzeách na Slovensku.

Vecným dokumentom vývoja dejín dobývania je ručné dobývacie náradie používané v baniach v Gemeri reprezentujúce aj oblasť Železníka. Typickými pracov-

Záchranárska četa pred štôľňou Ladislav na Železníku

sočne zvýšil. V apríli 1899 sa začala v Želeníku raziť dedičná štôľňa Alžbeta, ktorá sa po 1. svetovej vojne premenovala na Šrobárovu štôľňu.

Osud stromu

Ja som ju sadil v roku 1958, nezabudol nikdy pripomenúť pri svojej návšteve areálu Banického múzea jeho bývalý riaditeľ Štefan Labancz. Reč je o smutnej vŕbe (salix pendulina), ktorá donedávna patrila medzi najväčšie v Rožňave. Dve sadenice vŕby doniesol Š. Labancz z Košickej botanickej záhrady, nakoľko v tom čase ešte neboli bežne známe a rozšírené. Tá druhá bola vysadená na strelnici (poryv vetra ju už dávno zničil).

Na svete má všetko svoj čas zrodu, rozkvetu a nakoniec zániku. Výnimkou nie je ani strom. Aj tá múzejná vŕba sa dostáva už do svojej poslednej fázy, fázy pomalého zániku. Príčinou je vek stromu (vŕby sa dožívajú oproti iným druhom len zlomok veku), ako aj výkyvy počasia. Vŕba má veľmi krehké drevo a pri prudkých poryvoch vetra sa skoro láme. Aj tej našej múzejnej už silný vietor nie raz odlámala konáre. Na jar tohto roku však kmeň, nakláňajúci sa nad budovu Banskohutníckej expozície praskol pozdĺžne v dĺžke asi dvoch metrov a hrozil pádom na budovu. Už aj mierny vietor mohol ulomiť konár a spôsobiť zranenie alebo nebudaj aj väčšiu tragédiu, nakoľko sa nedal obísť a bolo potrebné denne popod ňu chodiť. A preto bolo potrebné urýchlene pristúpiť k jej sanácii. Potvrdila to aj posledná veterná smršť, počas ktorej aj pri budove riaditeľstva múzea na Šafárikovej č. 31 boli dve vŕby vyvrátené aj s koreňmi. Kmeň stromu zrezala firma Rozeko až do výšky rozdvojenia asi v šesťmetrovej výške, k čomu boli potrebné dve pracovné plošiny. Po zá-

sahu ostal vlastne trčať len holý kmeň. V začiatku sa tento počín nestretol s veľkým pochopením a kvičie hlasy vraveli, že strom po takomto zásahu zahynie. Vŕba týmto zásahom neutrpela, skôr naopak. Už teraz začína naberať na svojej pôvodnej kráse a určite sa o pár desiatok rokov predĺži aj jej život a to napriek tomu, že už začína na jadro kmeňa búťfaviť. Utrpel však aj tak veľmi skromný prevádzkový rozpočet Banického múzea, lebo úprava koruny veru nebol lacný špás. Ale poškodenie budovy alebo nebudaj ohrozenie niekoho zdravia by bolo bývalo určite omnoho drahšie.

Pavol Horváth

Vŕba v pôvodnej veľkosti

Foto: T. Orbán

Po úprave koruny

Foto: G. Kolesárová

Púť na Magdalénu 2007

Počas snežnej a veľmi horúcej nedele 22. 7. 2007 sa konala púť na Magdalénu ku Kostolu sv. Márie Magdalény. Do nádherného a skrytého údolia pod vrchom Turecká neprišlo mnoho návštevníkov. No tých, čo prišli, čakalo niekoľko zaujímavých udalostí.

Najdôležitejšou akciou celého dňa bola omša v kostolíku pochádzajúceho z 2. tretiny 13. storočia. Malý, vekom dýchajúci kostol dokladá vznik uhliarskej osady Szénégeto-Rakonczás nad obcou Rakovnica, ktorá vznikla na území panstva Brzotín ako majetok Ákosovcov. Po vpáde Turkov v roku 1556 sa presunula nižšie do doliny ku Honskému potoku, na miesto, kde leží súčasná dedinka. Jej obyvatelia sa ve-

novali okrem pálenia dreveného uhlia aj ťažbe železnej rudy, roľníctvu, furmanstvu, chovu oviec, od 18. stor. pestovali ľan, konope, zemiaky a vinič. Počas 2. svetovej vojny Rakovnica patrila Maďarsku. Spomínaný kostolík sa stal pútnickým miestom v roku 1796 na základe povolenia pápeža Pia VI. Odvtedy sa využíva až dodnes.

Po omši sa konalo vysvätenie blízkeho prameňa, ktorý má vraj liečivé účinky. Každý, kto prišiel, sa z neho snažil napiť aspoň dúšok. Zaručil si tak zdravie na najbližší rok.

Mnohých zúčastnených zaujala výstava o zaniknutej osade a tradičnej kultúre na Gemerí. Okrem starých fotografií z dedín Rejdová, Rožňavské Bys-

tré, Gemerská Poloma a ľudového odevu pastiera ste tu mohli vidieť uniformu baníka, banické prilby, karbidky, banické pracovné náradie - železko a kladivo. Návštevníci sa dočítali o Turkoch a ich plienení na Gemerí, ľudových náhrobníkoch i o uhliaroch a spôsobe pálenia dreveného uhlia. Tí smelší si vyskúšali i hru na ľudové hudobné nástroje - fujaru, fuju, trombitu, pastierske píšťaly, heligónku, či pleskanie bičom. Výstavu pripravili Mgr. Štefan Lipták, Pavol Horváth a Jana Švarcová v spolupráci s Krajským pamiatkovým úradom Košice a občianskym združením Vesna z Gemerskej Polomy.

Štefan Lipták

Brzotínsky hrad

Neďaleko mesta Rožňava na nive rieky Slaná leží obec Brzotín. Pri Brzotíne v svahu Silickej planiny sú dnes už len ruiny Brzotínskoho hradu. Dnes by len málokto pripustil, že v tom svahu, ukrytý hustým lesným porastom, sa kedysi týčil hrad. Hrad bol postavený v roku 1293 rodnou Mariássyovcov. Predtým už však na tomto mieste stálo opevnenie. Toto opevnenie postavili vtedajší páni Brzotína Bebekovci, ktorí získali toto územie od kráľa Bela IV. za zásluhy pri tatárskom vpáde. V tom čase bol tento kraj bohatý na drahé kovy. Aj v okolí Brzotína boli bane na ich ťažbu. Táto skutočnosť prilákala rod Mariássyovcov, ktorí odkúpili tieto majetky od Dominika Bebaka. Neskôr bebekovci túto zmluvu napadli a rozpúťali spor, ktorý trval 30 rokov. Už počas trvania sporu sa Bebekovci stali páni brzotínskoho

majetku a územia Krásnej Hôrky. Spor bol ukončený v roku 1352, pričom Mariássyovcom bol ponechaný Brzotín a Bebekovci dostali Krásnu Hôrku. Hrad v nasledujúcich rokoch vystriedal viacerých majiteľov. Na istý čas sa dostal do rúk husitskej armády, od ktorej ho dobyl Matej Korvín. Hrad bol poškodený a neutržiavaný. V roku 1556 hrad dobyli Turci a na čas bol v rukách lupežných rytierov. V roku 1573 bol hrad zborovaný a zostala z neho iba ruina. Od 16. storočia ruina hradu a príľahlé panstvo patrili rodine Andrásyovcov.

Hrad pozostával z blokovej palácovej stavby a malého nádvorja, ktoré sa lichožeňníkovu zužovalo na východ. Murivo bolo z vápencového kameňa a spájala ho tvrdá vápencová malta. Hrad bol chránený priekopou v tvare podkovy, ktorej šírka je od 7 do 17 metrov a hĺbka približne 4-5 metrov.

Brzotínsky hrad tiež volaný aj Hrad červených mníchov pomaly upadá do zabudnutia na záchranu tejto pamiatky by sme mali urobiť čo je v našich silách a zachrániť aspoň to, čo ešte zostalo. Síce je to len pár polorozpadnutých múrov, ale je to svedectvo minulosti nášho kraja.

Anna Lachová

Boj s hniezdom

Miesto: Krásnohorské Podhradie, Lipová ulica č. 122, Andrásyho galéria.

Lokalita: Komín

Uloha:

Odstrániť hniezdo bociana bieleho a osadiť konštrukciu s naznačením hniezda

Čas: ?

Okolnosti:

Obrovské hniezdo bociana bieleho na komíne objektu dávalo tušiť, že komín raz nevydrží. Aj pán sused bol na konci s nervami. Bál sa, že víchrica zhodí tento niekoľkometrákový kolos na strechu jeho rodinného domu a nerád by raňajkoval s hniezdom uprostred kuchyne. Prevencia, prevencia...

Administratíva:

Osloviť združenie pre ochranu bociana bieleho v Košiciach a Správu... Úrad a ešte jeden úrad a ďalší úrad. Dobré bolo požiadať toľko úradov, lebo prišiel jeden súhlas, pravda, s bohatým metodickým usmernením. Určili aj čas. Ako múdro! Pred priletom alebo po odlete bociana do teplejších krajín.

Útok I:

Pracovná plošina auta zn. AVIA leďva dosiahla spodok komína.

Ďakujeme.

Útok II: Aj z pracovnej plošiny LIAZ-u sme sa na hniezdo dívali ako na hodiny na veži.

Ďakujeme.

Útok III: Prišiel vykšeftovaný najväčší autožeriar v okrese - účelový. Konečne máme hniezdo pred sebou. Zo spodu prišla rada - krompáč, kovové štangle rozbíť, zhodiť a hotovo. Ale celé vnútro bolo zamrznuté. Po dvoch hodinách sme to vzdali a pozbierali čo sa nám podarilo zhodiť: okrem trusu a konárov aj montérkovú blúzu, gumené čizmy, reklamnú tašku, ženské punčocháče a ďalšie bližšie neidentifikovateľné niečo. Povedali by ste?

Útok IV: Najväčší žeriar s hákom. Jaskyniar visí v úväzku na háku, na seba má toľko lezeckého sajraktu ako vysokohorská expedícia. Vopred premyslené kúzlá a hniezdo sa odlepuje bez poškodenia komína.

O chvíľu je dole. Váži asi 300 kíl, výška meter štyridsať, šírka o dvadsať centí menej. Osadí kovovú konštrukciu už nie je problém. Uvidíme, či sa na jar bude bocianovi pozdávať.

Záver: Za žeriar zaplatíme niekoľko tisíc. Ostatným ďakujeme.

PS: Konečne! Nezapíjame, papáme tabletky.

- cs -

Múzejné noviny

Vydáva: Banické múzeum,
Šafárikova 31, 048 01 Rožňava
Zodp. redaktor: Jozef CSOBÁDI
Tlač a graf. úprava:
ROVEN Rožňava, s.r.o.,
Betliarska cesta 4, 048 01 Rožňava
tel.: 058/ 788 14 30